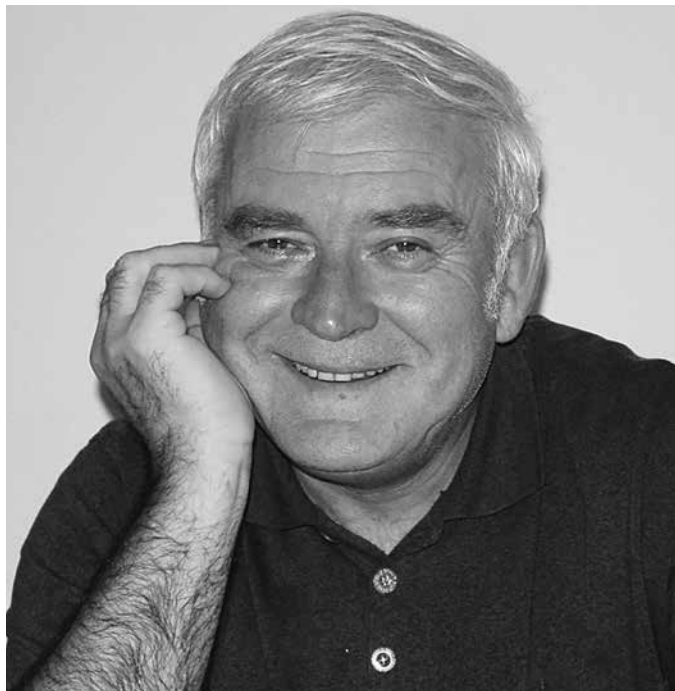

Interjú Szigeti Tóth Jánossal

– részletek

TIBORI TÍMEA: ..... többször érintettél két fontos dolgot. Az egyik a népies és urbánus problematika, ami rákfenéje a magyar értelmiségi gondolkodásnak. A másik, ami részben Pozsgay személyével függ össze, részben a Vitányiéval, ez a népfrontosság és/vagy pluralizmus kérdése, ami szintén meghatározó eleme a te pályafutásodnak is. Kíváncsi vagyok arra, ma hogyan látod az akkori énedet: ahogyan mentek előre az események és egyre inkább benne voltál a történések fő sodrában, hogyan változott ez a népies-urbánus, részben felfújt, részben nagyon is mély gyökerű ellentét? Hogyan hatott vissza ez a feloldhatatlan feszültség a Népfőiskolai Társaság életére? Ugyanez vonatkozik nyilván a népfrontosság kérdésére is, bár 89-től inkább pluralizmusnak nevezném. Hogyan vélekedsz ezekről a fontos elméleti kérdésekről, melyeknek a gyakorlatban messzemenő konzekvenciái voltak?

SZTJ: Ami az én személyes viszonyom ehhez a kérdéshez, mára akár egy Benda Kálmán-i polgári oldalt, vagy még nagyobb példaképként Bibó Istvánt nevezném meg. Ők a példák. Magamat úgy soroltam be, hogy a népiesek engem, ha közelről megismertek, akkor túlságosan polgárinak tartottak, a polgári oldalon meg gyanús népinek. Tulajdonképpen mindig a szenvedő alanya voltam ennek a köztességnek. Szerintem ez a népies-urbánus viszony egy sajnálatos, történeti eredetű megosztottság, amelyiket egyébként a szekértáborok a saját politikai pecsenyéjük sütögetésére mindig kiaknáztak, kihasználták. Ki, hol, mikor volt ügyesebb. Nagyon kevés olyan ember akad mindkét oldalon, aki betölthette volna a hídember szerepét, kapcsolatépítő lett volna, mint mondjuk, számomra Bibó. A Bibó Emlékkönyv az egy nagy esemény volt. Nem tudom, 87-ben, vagy 88-ban jelent meg, de tudom, hogy titkos kéziratként terjedt és faltuk azt a kötetet. Tehát Bibó István volt az utolsó mohikán, akit mind a két oldalról teljes mértékben elfogadtak, és aki mind a két oldal fölél tudott emelkedni gondolkodásban. Nekem ez a mintám, és én azóta nem látok ilyen személyiséget. Nem akarok konkrét személyeket sorra venni, de nincs ilyen. Van, aki kapizsgálja, meg köztes helyet foglal el, de igazából nem született olyan személy, vagy nem nőtte ki magát intellektuálisan. Mondok egy példát erre, a Monor és Lakitelek környéki időszakra, amikor ez kieleződött. Konrádnak és a Csoórinak a kapcsolatára gondolok. Őket tekintették egyik oldalról, és másik oldalról is vezérszemélyiségnek. De ők is inkább egy kicsit színpadias dolognak mutatták jó kapcsolatukat, és persze békítő, terelő szándékkal, de igazából mélyen és konkrétan aztán már a saját szekértáborukban nem voltak ilyen ártatlanok. Ott már egy második forgatókönyvet vittek, vitattak meg, határoztak el. Sajnos, ez a mai napig egyébként – mondhatnánk azt, hogy már unalmas dolog, – de ugyanígy van. volt elnökünk, Benda Kálmán éppen ebben volt hiteles diplomata. Rá nagyon jellemző volt, hogy az egyik miniszterelnök-jelöltreől – még szóba se jött, hogy miniszterelnök-jelölt lesz, – elmondta

kendőzetlenül, hogy milyen minőségű szakember. Aztán, mikor miniszterelnök lett az illető, akkor visszafogott a hangnemből, de azért a kritikus szólam megmaradt. Számomra ez a differenciált hitelesség volt a példa. A Csurka, még ha igaza is volt, akkor is provokatív hangnemre szerelte magát, hogy hallatsszon a hangja – ő másként volt színpadi ember.

És akkor sorba vehetném azokat is, akik vezérürünek gondolták magukat, vagy úgy viselkedtek, mintha őket bízták volna meg a népi tábor vezetésével. Kinyilatkoztatók voltak, orákulumok, akik mindenkinek a megbízásából beszélnek. Nem voltak elég nyitottak, rugalmasak, demokratikusak, noha tényleg igaz volt az, hogy mélyről jövő nemzetféltség jellemezte a népieket. S az is igaz, hogy a létező szocializmusban pld. Illyés Gyula vezetésével igen jelentős szerepet vittek. De aztán jött a megmérettetés, a 90-es és az azt követő évek, amikor kiderült, hogy kellene valami fölkészültség, kellene valami tudás, kellene valami nemzetközi tájékozottság, kellene valami, amire ez a korosztály – tisztelet a kivételnek – felkészületlen volt.

Ezt mondom a népiekre, a népi oldalra, mert nyilván, hogy a rokonszenvem inkább ide húz, és ezért nem akarom a negatívumokat annyira kihangsúlyozni. A másik oldaltól tulajdonképpen mindig idegenkedtem. Egy nagyon jeles kormánytisztviselő volt, aki még e fontos tisztsége előtt, egy vidéki utunk alkalmával meg akart győzni, micsoda új generáció jön, itt a FIDESZ és tényleg váltani kell, mert a fiatalok másként gondolkodnak. Csóváltam a fejem, és el is ástam nála magamat hosszú időre, vagy talán örökre, mert kifejttem: megnézem én azt a nagyon liberális Fideszt, hogy mit akar, mert ez a jelenség valahogy nekem nem hiteles. Sajnálatos módon ez ki is derült. Mindig voltak fenntartásaim. Emlékszünk ilyenekre, mint a taxis blokád például. Tehát olyan felelőtlen politikai pankrációk sorozatát szervezték az ún. liberálisok, amelyekben nem volt meg a kellő súlyú és mélységű felelősségteljes viselkedés. Ez mindig jellemző volt rájuk. Tehát csak mértékkel, mértékkel. Manapság már sokan elfelejtik, vagy nem is hallottak arról, hogy a jelenlegi miniszterelnök, mint liberális képviselő, leugatta Andrásfalvy Bertalan minisztert, aki azt hangsúlyozta, hogy az egyházaknak szerepet kéne biztosítani az iskolák fenntartásában, valamint különböző helyeken és formában a vállalkozási nevelésnek.

A másik oldalról nézve: nagyon ellene vagyok az avított konzervatívizmusnak is – annak ellenére, hogy katolikus felsőoktatásban tanítottam éveket. A rendszerváltás után pedig jött a katolikus gőzhenger. Már mint ránk is, mint Népfőiskolai Társaságra. Kettős szorításban éltünk: az avított konzervatívizmus egyfelől, és a liberális pökhendiség. Mélyen bennük maradt a FIDESZ-esekben a 90-es évek elejétől a politikai helyezkedés, szélvitorlázás.

Nem akarok a népies-urbánus kérdésben jobban elmélyedni, mert nem én leszek, aki először foglalkozik ezzel, és nem én leszek, aki ezt a dolgot fel tudja oldani. Nagyon becsületos szándékú párbeszéd nélkül ez nem fog menni. Sajnos, egyik oldalon se látok, sehol nem látok személyiséget ehhez a feladathoz, a tekintélyek mind összeomlottak. Mind eloptak, a tekintélyek mind eltűntek, devalválódtak, és átvette az uralmat egy olyan értékmanipuláció és tömegkommunikáció és konzumentársadalom, hogy ebben ember legyen a talpán, aki eligazodik, és ki tud alakítani valamilyen tartós, megbízható álláspontot. Az elmagányosodás, az atomizálódás maradt csak – egyelőre.

Visszatérve közös munkahelyünkre, a Művelődéskutató Intézetre. A Beszélőt ott terjesztő „gyerekek” is a maguk nemében nagyon szimpatikusak voltak, de számos bicskanyitogató megnyilvánulásuk is volt, ami sokunknak nem tetszett.

És én, aki mégiscsak vidéken, falun nevelkedett, első generációs értelmiségi vagyok, Nagy László hazájából jövök, s ráadásul Csoóri Sándor ifjúkori, nagyon jó atyai barátom volt. Ebből a kettősből is számomra már csak Nagy László maradt.

De ismertem azokat a törekvéseiket is, hogy hogyan akartak egy lapot létrehozni. Istentelen sokszor előterjesztették az Aczél Györgynek, hogy ők akarnak, illetve kellene Illyés Gyulának egy lap. Illyés Gyula sosem kapott lapot, miközben tudjuk, hogyan hordta a tenyerén a későbbi SZDSZ társaságot Aczél György elvtárs. Beléjük rúgott, és a tenyerén is hordta őket. Ebben a közegben engem a természetes elfogultságom mindenképpen a népi-nemzeti oldalra vezérelt. Természetesen egy erős liberális, konzervatív alapállással. Nézzük a mai vitákat. Nincs meg a kellő differenciáltságú, felelősségteljes, kellő mélységű önmegítélés, és így nem is lehet komoly párbeszédet és vitát nyitni és indítani.

Azt szoktuk mondani, mi még így elvagyunk, de majd az új generáció csinál valamit. Szerintem sajnos nem az új generáció fog

aktivizálódni. Az új generáció nagyon tisztán vagy egészségesen gondolkodik, de ezeket a sebeket, ezeket a ragályos gondolkodási mintákat átveszi a családi, szülői, vagy baráti körből, rejtve ott ragad a neveltetésben.

Az egyetemen oktatta, tapasztalatból mondom, hogy a mai generáció nem is tudja, mi az a létező szocializmus, s mégis hogyan tud ennyire a létező szocializmus mintáiban viselkedni, gondolkodni? Úgy, hogy otthon és a környezetükben mindent ellettek már, és ebből tovább tudnak építkezni, és tudják, hogy mit kell csinálni. Sajnos, tovább él a mai generációkban is. Talán az a különbség, hogy a mai generáció - isten csapása ez a külföldre menekülünk pénzt keresni – nagyobb nemzetközi tájékozottsággal bír, és egy más töltésű társaság lesz, ha hazajönnek. De hazajönnek-e?

II: Reflektálok arra, amit most mondtál, hogy az utánunk jövő generációk részben bizonyos mintákat újítanak föl, részben pedig, akiket most tanítunk, azok tulajdonképpen igyekeznek messzire kerülni tőlünk. Az a tanulságuk, hogy a szüleik kipróbálták ezt is, azt is, amazt is, meg hittek volna, szerettek volna hinni valamilyenben, és miután a végeredmény meglehetősen ellentmondásos lett, ezért mintha revánst vennének, és azt mondják: köszönjük szépen, semmit nem kérünk ebből a zavaros múltból, az ideákból, a rossz gyakorlatokból, inkább elmegyünk külföldre.

SZTJ: Igen. Szó volt arról, hogy milyen nemzetközi tevékenységek kezdődtek, a Társaságnál, s mennyi embert tudtunk külföldre küldeni. Most hallottam a jó hírt, hogy megtaláltak bizonyos dokumentumokat az irattárban. Költöztünk a Corvin térről a Puskin utcába, a Puskin utcából a Wesselényi utcába, a Wesselényi utcából a Corvin térre, a Corvin térről Szepezdre aztán onnan Kővágóörsre, tehát szét lettünk szórva. Most találták meg például a Harangi Laci szerkesztette tájékoztatót, amelyben olvasható, hogy a projektjeink eredményeként több mint 300 embert küldtünk külföldre közvetlenül az úgynevezett rendszerváltást követően. Ezt akkor dokumentáltuk. Összeraktuk, hogy ki hova, kihez, milyen céllal ment, ez Laci munkája volt. Laci egyébként hosszú ideig a Magyar Népfőiskolai Társaság nemzetközi munkabizottságának a vezetője is volt.

Azt szoktuk mondani, hogy a rendszerváltást követően nekünk nem kellett külföldön bemutatkozni, hosszan magyarázkodni. Elő-

ször is a német nyelvterületen, Ausztriában, Svájcban, Németországban, de aztán a skandináv területen és a Benelux államokban, Európa fejlettebb régiójában a népfőiskola egy ma is virágzó intézmény. A mozgalom 1840-es években indult Dániából. Úgyhogy itt, amikor meghallották, hogy népfőiskola, akkor az eufórikus 90-es évek elején a keblükre öleltek. Az elsők a hollandok voltak, aztán nagyon intenzíven kialakult a svédekkel egy kapcsolat, majd a dánokkal az együttműködés, és aztán később jöttek a németek, illetve gyakorlatilag itt már kormány szintű egyezményekkel intézményszerűt a bilaterális együttműködés.

Vissza kell mennem a 80-as évekre, mert volt egy olyan szerveződés, hogy Európai Szimpózium az Öntevékeny Szervezetekért, az ESVA, amelyik egy holland-magyar „vállalkozásként” indult. Egy hollandiai magyarral, Katus Józseffel elkezdjük már 84-ben a Balatonon. Utána volt konferenciánk 86-ban Debrecenben, 87-ben Leidenben, 89-ben újra a Balatonon, 90-ben újra Leidenben, 91-ben Moszkvában. Ez utóbbi történelmi élmény, akkor volt a Gorbacsov elleni puccs és a Jelcin-féle fordulat, vagyis elhárította a puccsot. Még láttuk a kilőtt tankokat, a kilőtt Parlament épületét Moszkvában. Akkor még nem volt mobiltelefon, meg e-mail, nehezen kommunikáltunk, és döntöttünk arról, vajon a terv szerint most menjünk, ne menjünk Moszkvába, mi lesz? Úgy volt az utolsó napon, hogy mégsem megyünk. Aztán belevágtunk. 92 Varsó, 93 Tallinn, 94 Brassó, Románia és 95 Dánia. Ennyit a dátumok feltérképezéséről. Nagyon fontos misszió volt, hogy a civil szervezetek társadalmi jelentőségét hangsúlyozandó, a leideni egyetem mögénk állt és az erről szóló angol nyelvű kötetekben hirdettük a civil szervezetek fontosságát.

Azt hiszem, korábban csak arról beszélünk, hogy az első magyar kulturális hetet is ennek a kapcsolatnak a révén szerveztük meg. Elindult már a nemzetközi tevékenység, de hát a nemzetközi együttműködéshez nagyon fontos az intézményesedés.

Még az úgynevezett utolsó „nemesi országgyűlés” időszaka alatt, komoly gesztusokat kaptunk, ami Glatz miniszterségéhez kötődik. Nem kis szerepet játszott ebben Benda Kálmánnal való történészi, szakmai, akadémikus kapcsolat és barátság is, de nem ez volt a perdöntő. Ha visszanezünk a miniszterek sorát, lényegében nagyon kevés olyan miniszter volt, mondjuk Klebelsberget követő-

en, akinek világos, európai mértékkel is mérhető koncepciója volt a népműveltség, vagy a művelődés kérdéséről. Ezt Glatz Ferenc egy tanulmány méretű levélben fejtette ki Benda Kálmán MNT elnöknek címezve. Ez egy igen ígéretes állásfoglalás volt, hosszú elvi fejtegetés arról, hogy miért fontos, a félig művelt Magyarországon, különösen az alsóbb néprétegek körében a műveltség fejlesztése, és mi ebben az európai mérce. Azt követően pedig „csábító” ígéreteket is tett. Az egyik az volt, hogy a balatonörszödi miniszterelnöki kormányüdüelő a népfőiskola rendelkezésére fog állni, hogy egy Pro Cultura Hungariae Alapítvány a népfőiskolai működési támogatását biztosítani fogja, még pedig úgy, hogy automatikusan felhatalmazta a Magyar Népfőiskolai Társaságot a kuratórium kinevezésével. Mi kellő szerénytelenséggel - amihez Benda Kálmán kurázsija kellett - azt határoztuk, akkor az elnökségünk lesz a kuratórium. Benda lett az elnöke. Ehhez viszont kellett egy akkor felvilágosult társaság is a minisztériumban. Minderről vannak jegyzetei T. Kiss Tamásnak is, és Fodor Péternek, akik ezt a folyamatot segítették. Pontosabban ez a gondolat aztán elhúzódott a szabotálásig, meg a megbuktatásig, és pontosan tőlük tudom, hogy ez hogyan történt. Tulajdonképpen irigységből, féltékenységből. Miközben a Magyar Demokrata Fórum művelődéspolitikai programjába – amit Andrásfalvy Bertalan írt – aminek a kidolgozásában MDF-es mozgalmárként közreműködő voltam –, bevette a programba a népfőiskolák támogatását. Mondjuk Antall József pedig nem figyelt csak arra, amire ő gondolt és átsiklott egy ilyen mondaton, s a népfőiskola benn maradt a kormányprogramban.

De előtte is fontos és ígéretes perspektívák nyíltak a Glatz Ferenc által meghirdetett program alapján. Mondták, hogy Glatz Ferenc meglehetősen törekvő, ambiciózus ember, aki arra számított a Németh kormány egyik kulcsfigurájaként, hogy túléli a váltást és a választásokat, és folytathatja a miniszteri tevékenységet. Nem volt ez realitás nélkül való, mégis illúzióknak bizonyult. A népfőiskolai elképzelése egyfajta programhirdető ambíció volt, meg a túlélés igazolása. Beszélte ő a felsőoktatásról is, más oktatási területeken is mindenféle nagyratörő terve volt, de legyünk tárgyilagosak, én nem ismerek az óta sem olyan minisztert a magyar kormányok sorában, akinek ilyen pragmatikus, világos, nemzetközi szintet is megüítő művelődéspolitikai elképzelése lett volna a közösségi mű-

velődésről, és abban a népfőiskolákról, mint Glatznak. A legtöbb probléma Magyarországon a hozzá nem értő politikai miniszterek ötletzerű döntéseiből fakad. Aligha kapaszkodnak fel hivatali működésük során szakmai felkészültségben arra a szintre, hogy ne csak egy szűk terület szakértői maradjanak.

Ennyit Glatz Ferenc „dicsőítésére”. Most nem régen voltam vele együtt Tatán, Benda Kálmán születésének 100. évfordulóját ünnepelve. Az emlékkonferencián szerepeltünk, Keresztesi Jóska felkérésére, ő is, meg én is, és egymást nagy szeretettel üdvözölve megállapítottuk, hogy mindenki vitális, mindenki friss, az eszénél és lelkénél van. Olyan emlékbeszédet tartott Benda Kálmán munkásságáról, amit senki nem tud – szerintem – Magyarországon megtartani. A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatása miatt, kezdettől fogva fúrtak. Glatznak és Bendának egyre kevesebb hatása lett a döntésekre, és egyre inkább hagyta is Glatz, hogy másnak behatása legyen, amíg teljesen nem erodáltak. El is tűnt a színről ez a forrás. Ilyen nagy reményekkel és indulással, már mindjárt 1991-ben el kellett kezdenünk a petíciókat, hogy nagyobb megbecsülést kérünk az új regnáló kormánytól. Ez aztán csak fölerősödött, mert hogy mi jön ez után... arról majd később beszélünk.

Úgy vesszük ki, hogy a szabadon választott első parlament, és demokratikusan választott kormány programjába vette a népfőiskolák létrehozását és támogatását. De ebből semmit nem valósított meg, vagy amit megvalósított, azt inkább ne tette volna.

Ennek van egy nagypolitikai vetülete, és van a kis, sötét, kis csínytevés. Több katolikus szervezet jött létre, és több rivális népfőiskolai alapítvány és kurzus felvirágozott. Nagyon együgyű, kicsinyes dolgok befolyásolják a politikát. Az Orvostörténeti Múzeumban Antall Józsefnek volt egy kolléganője. Az ő fiverei a miniszterelnökség nagyon bennfentes tisztviselőivé váltak. Sikeresen privatizáltak is. Nekik megtetszett a népfőiskola is, mert nosztalgiajuk volt a KALOT időkből. Ők akkor úgy gondolták, hogy miniket csak úgy lesodornak, aztán ők átveszik a fő katolikusságot. 1988-ban még sehohol nem voltak, amikor a valamikori KALOT-os kulcsszereplőkkel, Ugrin Józseffel, Farkas Györggyel szerveztük a Belvárosi Plébániatemplomban a KALOT emlékkiállítását, amit az akkori magyar püspöki kar elnöke, Paskai bíboros nyitott meg. Ezt aztán gyorsan követette - hiszen Benda Kálmán nemcsak az elnökünk, hanem a református tudományos gyűjtemény igazgatója, és a Károlyi Gáspár Egyetem első rektora volt – a református emlékkiállítás és tanácskozás, a Ráday utcában. Mi még a szocializmus időszakában mondtuk, hogy az egyházaknak történelmi jelentőségű szerepe volt a népfőiskolák kezdeményezésében és felépítésében, s ma is jogosultak arra, hogy ezt a szerepkört fölvegyék. Ez akkor nagyon gyanús hangzott. Mi lett ebből? Amikor ezeknek a köröknek a kezébe került a hatalom, vagy közel kerültek a tűzhöz, akkor csak annyi maradt a buzgalomból, hogy letaposni mindenkit és nyomulás előre. Akkor viszont azt mondtuk a tülekedőknek, álljon már meg a menet, hát ez nem így van. Magam is katolikus vagyok, de inkább protestáns lettem, és mondtuk a magunkét, hogy egyházi pluralizmus kell, itt vannak még az evangélikusok, és itt vannak a reformátusok. Vigyázzunk már! És különben is történetileg, ha csak művelődéstörténeti szempontokat veszek figyelembe, mindenképpen a református sárospataki kezdeményezés a hitelesebb, nem a központilag vezényelt, vagy felülről építkező KALOT. El kell mondani – ezt Ugrin Józseftől tudom, aki a KALOT vezérkarának fontos személyisége volt –, hogy ő bizony a 30-as évek vége felé, a 40-es évek elején hiába házalt a püspöki kar különböző tagjainál. Mert nem álltak kötélnek. Azt lehet mondani, hogy az alsó papság és a vidéki papok jó része szegődött el a

mozgalom támogatására. Maga Kerkai Jenő is - akiről majd külön szólni kell – ebbe a körbe tartozott. A családját tekintve kis egzisztencia, Zalában, a Kerka partján született, s magyarosította a nevét Kerkai Jenőre. Innsbruckban végzett a teológián, és utána került Szegedre, Nagy Töhötömmel együtt, ők voltak a KALOT alapítók. Nagy Töhötöm kevésbé jelentős egyházi személyiség, de hát a két világi vezetővel, Farkas Györggyel és Ugrin Józseffel kezdték el szervezni négyen a mozgalmat. Kerkai pedig egy mártír. Pár éve voltam Innsbruckban, egy konferencián és előtte felkészültem Kerkaiból, s Innsbruckban elmentem az egyetem teológiai karára. Körbejártam, hogy megérintsen a milió, hol is tanult ez a Kerkai Jenő. Átszellemültem ettől az érzéstől. Az egyik vacsoránál előhoztam, hogy egy magyar pap, aki itt végzett, az a magyar katolikus népfőiskolák egyik alapítója, vezéregyénisége, szellemi atyja, és sokat köszönhetünk neki. A sok évtizedes kísérlete kudarc volt, mert az egyházi hierarchia ellenállt, 45 után börtönbe került, aztán amikor kiszabadult, akkor 56-ban újra börtönbe csukták. Amikor kiengedtek, s mindenki azt mondta neki 56-ban, a forradalom alatt, gyerünk most aztán lelépni, külföldre, Olaszországba, Németországba. Ő itt maradt, és vissza kellett menjen a börtönbe letölteni a maradék éveit. Ott aztán újra csak kínozták és provokálták, és lényegében ebbe halt bele. A pannonhalmi papi öregek otthonában végezte, azt hiszem, 1970-ben halt meg.

Képzeld el, átélni azt, hogy ott Innsbruckban a vacsoránál, mikor osztrákokkal, németekkel egy nemzetközi társaságban ülök, s próbálom elsütni az anekdotát, hogy volt itt egy magyar, a magyar népfőiskolák egyik alapítója. Próbáltam érzékeltetni, hogy mi volt ennek az embernek és a tevékenységének a sorsa, de nem lehetett érdeklődést kelteni, nem volt üdvölgés. Nem értették a dolog lényegét, nem lehetett átadni ezt a szellemiséget, mert ez a sors többnyire ismeretlen az ottaniaknak, a nyugatiaknak. Az, hogy valaki ilyen fába vágja a fejszét, ilyen módon és ilyen heroikus küzdelemben, elszántsággal szellemi, lelki vezetője legyen egy mozgalomnak, s aztán börtönben végzi, teljes képtelenségnek tartották. Üldözésben, és kínzásban telik el az élete. Ezt egy osztrák aligha érti. Nem vágyom arra, hogy a hontottak is értsék ezt a szenvedést. De egy osztrák, ha már ez a Kerkai ott volt, tanult Innsbruckban...? Olvastam az innsbrucki teológiai karnak a filozófiai nézeteiről, milyen úttörő volt akkor. Felfedtem, Kerkai innen is kapta az impulzust, mivelhogy egy modern, korszerű teológiai gondolkodást sajátított el az egyetemi évek alatt.

Aztán itthoni kezdeményezése a két háború közötti legnagyobb létszámú, majdnem félmillió tagos katolikus legényegyleti mozgalommá vált, Ugrin Józseffel és a Farkas György közreműködésével. Ugrin József elnökségi tagunk is volt, és nagyon szerettük egymást, nagyon friss, erőteljes ember volt. Viszont nagyon visszahúzó személyiség volt Farkas György, aki jogász végzettségű, felkészült ember, s intellektus volt. Ugrin Jóska bácsi jó szónok, jó szervező volt, míg a Farkas György írta a KALOT vezérkönyvét. Ma úgy mondanánk, hogy egy ifjúsági vezetőképző útmutató, kézikönyv volt ez. Ezt sehohol nem lehetett elérni, a könyvtárak zárt osztályaira rakták be. Én felkutattam Farkas Györgyöt, Gödöllőn laktak egy blokklakásban. Legalább a harmadik látogatás volt, mire ő is megnyílt. Lehetőséget adtam neki, hogy lekáderezzen. Azt hiszem, a börtön után tíz évig dolgozott segédmunkásként, és tudod ki mentette meg? Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, aki Érden volt népfőiskolás. Dobi emlékezett a saját népfőiskolás időszakára és kihúzta Farkas Györgyöt ebből a segédmunkás szerepből, és valahol könyvtáros, vagy levéltáros, vagy mi lett. Joggal volt óvatos, hogy most ki ez az Sz. Tóth János, aki itt tolakszik a Vezérkönyvért. Sokadik alkalomra előkerült a

vezérkönyv, a legrejtettebb szekrény aljáról, és akkor én azt behoztam a Corvin térre, és itt fénymásoltuk gyorsan egy nap, egy éjszaka.

Most ezekkel a katolikusokkal, akiket az előbb említettem, hogyan lett volna lehetséges előállni azzal, hogy gyerekek, miről szól a vezérkönyv, nézzük meg, hogyan lehet ezt ma használni, mennyire adaptálható stb. Nem volt ilyen lelki, szellemi, intellektuális partnerség. Csak az volt, hogy ki szerzi meg a támogatást, hatalmi alapon ki nyomja le a másikat.

Nehéz volt a felpuffasztott katolikusokkal még tárgyalni is, de együttműködni szinte lehetetlenség. Nagyon megérdemli, hogy megemlítsen a volt KALOT-os Gedai Gyula bácsinak a nevét, aki a Pest megyei Nagykátán csinált népfőiskolát idős korára. Ő nem a tisztek közé, hanem a KALOT közlegények közé tartozott, vele ki tudtunk alakítani egy jó együttműködést, és a Molnár Istvánnékkal, akik megszervezték a maguk KALOT-ját. Évekig harcoltak, míg a magyar katolikus püspöki kar őket fogadta el hivatalos KALOT-nak, és a többieket leírta. Ilyen küszködésekkel mentek el az energiák. És persze mutatja, hogy a tisztelt püspöki karnak mi volt fontos. Ez biztos nem. Békítés, együttműködés-ajánlat, ez a kísérletezgetés ment folyamatosan. És persze ugyanez előjött a református oldalon is. A felülről serkentett oszd meg és uralkodj! Ez a 90 utáni politikai rendszernek is lételeme maradt. Az intézményesedésben 90 után azzal néztünk szembe, hogy ment a fúrás-faragás és leépült a Glatz-féle ígélet is.

Végláthatatlan anekdoták és történetek támaszthatják alá, de csak úgy eszembe jutottak a kitüntetésem. Két vagy három komolyabb kitüntetéssel rendelkezem. Az egyik a Köztársasági Elnök keresztje, amit a Göncz Árpád írt alá.

TI: A Magyar Köztársaság Középkeresztjét kaptad.

SZTJ: Igen, azt hiszem Középkereszt, amit 98-ban a FIDESZ nem tudott kinek adni, és akkor listára kerültem, ezt én így fogom fel. Nem bíztam el magam, hogy most akkor minden rendben. Ez később egyébként bebizonyosodott, mert a miniszter, aki akkor átadta FIDESZ miniszterként, azzal az UNESCO magyar bizottságának az elnökeként nem éppen baráti tárgyalást folytattam később.

2008-ban ugyanis kilobbiztuk azt, hogy legyen az UNESCO európai előkészítő konferenciája itt Pesten. Tízévenként van mindig az UNESCO világkonferencia, ami előtt regionális konferenciák vannak, és most a spanyolok és még néhányan riválisok voltak. Senki se akárho, de ők hihetetlenül erősek voltak a lobbizásban is, és akkor mégis nekünk sikerült!

Itt találkoztam utoljára nyugdíjba menetele előtt a Rita Süssmuthal, aki a Bundestag elnöke volt, és említettem őt már a Német Népfőiskolai Szövetséggel kapcsolatban. Azt mondta nekem Süssmuth asszony, hogy János, nagyon köszönjük a sok munkát, amit nemzetközileg végeztél. Ez volt az én 2008-as kitüntetésem.

Amikor megszerveztük, hogy Budapest legyen az UNESCO konferencia helyszíne, akkor itthon kiverték a kezünkől, mint Magyar Népfőiskolai Társaságtól a vendéglátó főszervező szerepkört, és átadták a Magyar Művelődési Intézetnek. Akkor Borbáth Erika igazgatóasszony regnált – hadd ne mondjam, szinte kizártak bennünket ebből az eseményből. Működött az „igaz magyar” arculat. Csak néztek a magyar kollégák, amikor a konferencia 200-250 résztvevője közül annak az 1/3-át, vagy többet, közvetlen jó barátként üdvözölhettem. Nekik persze nem tűnt föl, hogy milyen szerepet játszunk itt a konferencián, mert nem volt kiírva a homlokomra, hogy „mellőzve”.

Az UNESCO magyar bizottsága titkára emiatt vesztette el az állását. Őt kitették, mint UNESCO titkárt, mert együttműködött velünk ebben az előkészítésben, és én azt mondtam, hogy az UNESCO bizottság titkárának igaza volt, itt kell megcsinálni nálunk a konferenciát, mert ez ország-érdek. Idejön 200-300 ember, elviszik őket az Európa hajón, a Dunán, elviszik őket az Operába is, és van egy protokoll előadás Magyarországról. Miért rossz ez

nekünk?! Az, hogy ezért én is lobbiztam? Én voltam olyan helyzetben, hogy meggyőzzem, a külföldieket. Az UNESCO intézet volt az előkészítő Hamburgból, és ők győzték meg a párizsi bürokráciát, hogy mit kéne, hogyan kéne csinálni, s ezt az egész nemzetközi rendszerben nyomtuk, nyomtuk, nyomtuk. Most akkor büntetőpadra ültették...a titkárt. Az UNESCO magyar bizottság elnöke, aki ugyanaz a volt, aki engem miniszterként kitüntetett 98-ban. Többször tárgyaltam vele, és akkor megpróbáltam meggyőzni, neki kötelessége megvédeni a kollegáját. Az elnök úr a FIDESZ kormányban volt miniszter, ebben az időben pedig már szocialista kormány volt, tehát nem volt befolyása a kapcsolati rendszerre. Ez egy dísz-szerepkör volt: az UNESCO nemzetközi bizottsága elnökének lenni. És persze mondanom se kell, hogy azért, amiért bennünket kizártak a szervezésből, majdhogynem egy hajszálon múltott, hogy nem pereskedtünk, mert mi azt mondtuk, hogy az egész konferencia tervezete és forgatókönyve a mi ötletünk, és a mi szellemi tulajdonunk. Azt egy az egyben megvalósították a szervezők. Akkor az volt az érv a minisztérium részéről, hogy nem lehet egy ilyen komoly nemzetközi akciót egy civil szervezetre bízni, ehhez egy komoly intézmény kell. Akkor kezdetben, amikor még benne voltunk a buliban, hogy úgy mondjam, s egyeztető megbeszélésekre jártunk, akkor láttuk, hogy micsoda amatőrismus dül. És mit jelent az, hogy megszervezni egy nagyszabású nemzetközi konferenciát x nyelven és a kapcsolatot kiépíteni, és levelezni, és lebonyolítani. Akkor hatalmas pénzt vittek el, bennünket pedig egy másik pályázati támogatással próbáltak kompenzálni.

II: Nyolc éve történt mindez, és azóta még inkább látható, hogy a civil kezdeményezéseknek éppen most nincs konjunktúrája. A magyar képzési rendszereknek van egy alapproblémája – és ezt a kifejezést az analízis szempontjából lényegesnek tartom – az adaptációs kérdés. Ez a világot látott, hallott, tapasztalt, és munkában edzett individuum számára evidencia, de e tekintetben van némi keserűség benned, ha jól érzedem.

SZJ: Hát a keserűségem egyik forrása az a demokrácia hiányos működés, vagy nem működése. A másik a történelmi tradíciók kérdése. Tehát egy országban az egyik leglényegesebb dolog a történelmi hagyományok ápolása, feltárása, de egyben a legnagyobb kihívások egyike is a történelmi hagyományokra épülő megújulás és a változás. Magyarországon bizonyos felszínes vonatkozásokban nagyon gyors változások zajlottak le 1990 óta, de mint kiderül, ezek nem igazából mély változások, és nem komoly strukturális változások, hanem nagyon felszíni, jelszószerű változások. Ki hisz ma a jogállamban, ki hisz ma az ebben, abban, amabban? Ez a probléma lényege, mert szerintem nem a magyar szakemberekkel van baj, mert az egyes szakemberek, vagy az egyes intézmények, legyen az kicsi, vagy nagy, megvan a kapacitása, megvan a nyitottság, az együttműködő készség, és ez olajozottan menne, ha mehetne. A kérdés az, hogy hogyan válnak ezek az előnyös tulajdonságok makro társadalmi méretben intézményszerűvé, garantált, támogatott tevékenységgé. Itt ugrik a majom a vízbe, itt a nagy bukás, gyakorlatilag azt lehet mondani, hogy a bürokratikus nehézséggel, a demokratikus nyitottságnak a hiányával, tulajdonképpen a kreatív alkotó szakembereknek az akadályozása folyik, és nincs lehetőség - ami egyébként a művelődéstörténelmi, vagy társadalomtörténelmi tradíciókból következne - a folytonosságnak és megújításnak a megteremtésére. Ez a lényege ennek a választásról választásra folytatódó csiki-csuki játéknak, vagy helyzetnek, és ez szomorú. Ez nemcsak a közösségi művelődés, vagy élethosszig tartó tanulás területére vonatkozik, hanem sok más területre is.

Szerintem a mai Magyarországon több mint két évtizeddel a rendszerváltásnak nevezett esemény óta az egyik legnagyobb kérdés, a demokráciának a hiánya. Ezt nem akarom részletekbe mérően elemezni, Bibó kapcsán már szó volt erről.

Az egyes projektek, vagy nemzetközi tapasztalatok, intézmények által történő adaptálása is a hamvába hull, hogyha nem kap egy olyan háttértámogatást, egy olyan infrastrukturális, intézményes, kormányzati támogatást, amire szükség lenne. Sőt, egy normális helyzetben a kormányzat, vagy a kormányzati irányítás és a támogatási rendszer az inspiratív és kezdeményező fél. Ösztönzi ezeket a változtatásokat, újításokat.

Magyarországon arról van szó, hogy egyrészt örököltük a létező szocializmusnak a stílusát, a jelszavak gyors elsajátítását, a lényeg kibontása és megvalósítása helyett. Erre állatorvosi lóként mindig a bolognai rendszert szoktam hozni, hogy a felsőoktatás képviselőinek a jó része folyamatosan a bolognai rendszert szidta és szidja, és senki nem kérdez rá, hogy miért nem a magyar kormányzatot, miért nem a kultusz kormányzatot szidjuk, amelyik a bolognai rendszert így és így értelmezte, vagy így és így oktrojálta. Senki nem kéri számon az európai uniós oktatáspolitikát, mondjuk Dániában, egy dán szakember a dán kormányon. Igaz, hogy a mindenkori dán kormány minden maximális erőfeszítést megtesz, hogy Dánia az Európai Unióbeli tagságából csak előnyökhöz jusson. Mit látunk a magyar kormány esetében? - egy pusztító, romboló, értelmetlen, konfliktuskereső tevékenységet. Egy nem konstruktív, destruktív politikai magatartást, amely az ország kárára történik. Én ezt látom ma is a fő problémának, és amíg nem tudunk megfelelő szellemi légkörben, garantált, kedvező feltételrendszert teremteni, addig ez nem fog megváltozni. Nem fog megváltozni.

Érdekes, hogy akár a svájci neutron sebességgyorsító kísérletben, vagy a NASA műszereiben nagyon fontos magyar résztechnikai hozzájárulások történtek. Ez bizonyítja azt, hogy igenis, ha nem kaszabolnánk szét a magyar kutatóhálózatot, akkor intézményszerű tudna egy folyamat. Ugyanez vonatkozik az oktatás-képzés, vagy a felnőttoktatás területére. Ilyen tekintetben a legközvetlenebbül hozzánk közeli pozitív példa Szlovénia, vagy Észtország lehetne, vagy újabban Csehország. Én azt látom évek óta, vagy évtizedek óta a szlovéneknél is – ott is vannak rivalizálások, ott is vannak egymást fúrások, ott is vannak nagyon komoly konfliktusok és ellentétek –, hogy lehet az akármilyen színű, vagy pártállású kormány, azért van egy értékrend, ami kiegyensúlyoz. Nem kell mindig mindent, mindenegyes kurzus idején újratekenni, és újra felépíteni, és azt mondani, hogy az azért nem jó, mert azt ők csinálták. Ez egy katasztrofális, önpusztító magatartás. Én ezt utoljára a törököknél tapasztaltam, szelídebb formában. Nagy reménységgel elmentem egy 5-6 órás törökországi minisztériumközi tárgyalásra, és megdagadt a fejem, mikor kijöttem, hogy mi is történt most itt? Semmi konstruktivitás, csak egymást gáncolták. Ebben nagyon keletiek vagyunk, és a politikai kultúránk nagyon ellentmondásos.

A lényege ez szerintem, és nem tudok ebben ma finom elemzést végezni. Most legalábbis nem.

De ez egy ország-betegség, tehát nem ennek a szakterületnek, vagy annak a szakterületnek a betegsége, hanem ez egy ország-betegség. Mélyen gyökerezik a magyar történelmi kulturális tradíciókban és főleg a politikai kultúrában, és ezen muszáj változtatni.

A 120 oldalas interjú teljes terjedelmében a Civil kurázi című kötetben olvasható. A 450 oldalas kötet hozzáférhető és megrendelhető írásban a tunde@nepfoiskola.hu email címen, ára 5.000.-Ft + postaköltség.